

külföldi francia oktatásért és a frankofóniáért felelős egység, melyeknek munkatársait a politikai racionalitás és hatékonyság az egymással való folyamatos kooperációra ítélte. Talán az adminisztrációnak ezt a „szellemét” lehetne átvenni ahhoz, hogy, a hungarológiai struktúrák modernizációs folyamatát sikeresen végig lehessen vinni.

A hungarológia egyfajta nemzeti örökség, s egy olyan, nagy szakmai hagyományokkal s a világban egyedülálló kapcsolatrendszerrel bíró diszciplína, melynek színvonalas művelése és továbbfejlesztése minden biznnyal ma is az általános tudományos érdekek az általános magyar érdekek közé tartozik, s ezért kormányzati szinten is megkülönböztetett figyelmet érdemel.

Hungarológia az EU-államok egyetemein

DERÉKY PÁL

Hozzászólásomban az egyetemi hungarológia helyzetét és esélyeit szeretném áttekinteni az EU-országokban. Az *EU-országok egyetemi rendszere* alapvetően megváltozott az utóbbi évtizedben, és a változás folyamata még nem ért véget. Az egyetemi oktatás és kutatás anyagi terheinek nagy részét továbbra is az államháztartás vállalja, ugyanakkor egyre erősödik az egyetemek, sőt a karok autonómiája.

Korábban intézetekre lebontva, pontosan megjelölt célok elérésére, feladatok megvalósítására kapta az egyetem a költségvetési pénzeket. Ebben a rendszerben az elosztás hierarchizáltsági foka elég alacsony volt (a nagy tanszék csak azért kapott többet a kicsinél, mert nagyobb, s annyival, amennyivel nagyobb volt), és nem csak gazdaságossági szempontok játszottak benne szerepet, hanem olyanok is, mint az adott ország hagyományai, kultúrapolitikai irányultsága, sőt külpolitikája. Ma lényegében a karok döntenek az évente átutalt pénzek felhasználásáról, s ebbe a folyamatba kívülről nemigen lehet beleszólni. Ez mindenképpen a nagy intézeteknek és az erős lobbiknak kedvez, míg a többi más kis intézethez/tanszékhez hasonlóan a hungarológiai (finnugor) intézetek is a fordulat veszteseinek táborába tartoznak. Az új helyzetben nagyon gyorsan kiderült, hogy velünk együtt egy csomó „ezoterikus” tudományágra egészen egyszerűen nincs szükség, működtetésük gazdaságossági szempontokkal nem igazolható. Számos oka van annak, hogy eddig mégsem szűnt meg egyetlen hungarológia sem, de ez nem jelenti azt, hogy megszűnte-

tésük vagy visszafejlesztésük nem reális veszély. Mivel az egyetemi intézetek saját gazdasági tevékenységet is folytathatnak, és a megkeresett pénzt saját céljaikra fordíthatják, a leegyszerűsítő szemlélet szerint most már ők maguk felelősek további sorsukért. Ugyanakkor az intézeti adminisztráció, oktatómunka és tudományos kutatás, valamint a végzősök (elhelyezkedésének, pályakezdésének) zsinórban folyó evaluációja azt mutatja, hogy ez még sincs így, hogy az egyetemek szüntelenül tovább fáradoznak az ésszerűsítés, gazdaságosság és súlypontozás lehetséges tartalékainak feltárásán. De ezt teszik saját, jól felfogott érdekükben a kis intézetek munkatársai is, akik az állandó tornáztatás hatására mindenképpen mozgékonyabbak lettek.

Nyereséggént könyvelhető el a *tanrendek* változtathatóságának, formálhatóságának rugalmasabbá válása. Ha az egyetem vagy a kar rugalmasságot, naprakész rámozdulást vár el alárendelt intézményeitől, akkor meg kell adja – és meg is adja – az ehhez szükséges szabadságot. Az EU egyetemi tanrendjeinek teljes kompatibilitása a befejezés stádiumában van, ami lényegében annyit jelent, hogy döntés született arról, hány ECTS-pontba „kerül” az egyetemi diploma. Az *European Credit Transfer System* általános akkreditálása megszünteti azt az abszurd gyakorlatot, hogy a hallgatók otthoni félévük elvesztésével lakoljanak a külföldi ösztöndíjért, hacsak, megkettőzött munkával, otthon is le nem vizsgáznak. Ez a fejlemény a tanulmányok szempontjából akkora jelentőségű, mint a nemzetközi gazdaságban a dupla adózás eltörlése. Hogy az uniós egyetemek hungarológiai oktatása számára is az, a hallgatók kapcsán szeretném bővebben kifejteni.

Tulajdonképpen a *hallgatók* is a változások nyertesei. Ebből a tandíj bevezetése óta kevés látszik, de a kedv megcsappanása nem új keletű: valójában már egy ideje megfigyelhető, hogy a rendszerváltozás utáni évekhez képest kevesebben végeznek magyar szakon (ugyanakkor változatlanul sokan tanulnak magyarul). Pedig a hallgatók számára a tanrendek rugalmasabbá válása, az európai ösztöndíjhálózatok kiépülése, valamint az ECTS bevezetése lényegesen megkönnyíti tanulmányaik állásorientált megtervezését és lefolytatását. Szabadon összeválogathatják tanulmányi programjukat a különféle uniós (és magyarországi) egyetemek hungarológiai kínálatából, majd a megfelelő mennyiségű ECTS-pontszám megszerzése után bármelyik olyan egyetemen diplomát szerezhetnek, ahol akkreditált bírálót találnak szakdolgozatuk számára. A korábbi merev, túlbürokratizált stúdiumhoz képest lehetőségük nyílik arra, hogy a piaci keresletnek és egyéni ízlésüknek megfelelően hungarológiai tanul-

mányaik számára tanári, filológiai, gazdasági, jogi, politikai, művészeti (stb.), vagy tolmács és fordító súlypontot válasszanak. Jelenleg igen sok hallgatót riaszt vagy bizonytalanít el Magyarország uniós csatlakozásának elhúzódó folyamata, de meggyőződésem, hogy a csatlakozás után hamarosan letisztul, átláthatóvá válik a hungarológiai „piac”; kiderül, hogy milyen szakemberekre van szükség, és ismét több végzőssel számolhatunk.

Az EU-országok egyetemi hungarológiai tervezésében és gyakorlatában a fentebb ismertetett változások következtében sajátos, ellentmondásos helyzet állt elő. Az biztosnak látszik, hogy számunkra a következő évek nem az expanzióról fognak szólni, hanem a túlélésről. A folyamat sikere nagy mértékben függ az illetékes magyarországi szervezetek hozzáállásától. A tanácskozás téziseit olvasva számomra úgy tűnik, hogy túl sok szervezet foglalkozik a hungarológiával, és miután működési területeik számos helyen átfedik egymást, még az alapkérdésekben sem tudnak egyezsége jutni. Először talán profiltisztítást kellene végrehajtani, és elválasztani egymástól a Magyarországgal szomszédos államok hungarológiai támogatásrendszerét, a világon egyebütt található hungarológiát oktató intézményeket és a külföldi magyar kultúrintézeteket. Itt jegyzem meg – mert a tézisekben mindenki elfeledkezett róla –, hogy Ausztriában is él magyar kisebbség, és Ausztriában is folyik magyartanár-képzés az egyetemen. Munkahelyemen, a Bécsi Egyetem Finnugor Intézetében 18 éve lehet magyartanári diplomát szerezni (mindamellet doktorálni és habilitálni is lehet magyar, finn és finnugor nyelvészetből, valamint magyar irodalomtörténetből), és ma a burgenlandi magyar gimnáziumokban már szinte kizárólag a nálunk végzetek tanítanak; sőt, az ő jelenlétük és nyomásgyakorlásuk nélkül biztos nem jött volna létre annyi magyar osztály, illetve gimnázium.

Visszatérve az ellentmondásokhoz, arról van szó, hogy az ECTS bevezetése, a magyarországi egyetemek fogadóképességének gyors növekedése és a nemzetközi ösztöndíjláncok kiépülése óta tulajdonképpen nem lenne szükség a hungarológiai intézetek bővítésére az uniós államokban. Hiszen a hallgatók (rész)képzése nyilván olcsóbban megoldható Magyarországon, mint az uniós hungarológiaiak drága helyeinek a betöltése. Ámde az uniós anyaegyetemek elzárkóznak az ilyen megoldásoktól. Általában két típusú hungarológiai jelenlétet tudnak elképzelni: a csak-lektorátust, amivel szemben a nyelvtanításon kívül nincsen más elvárás, vagy pedig a teljes intézetet/tanszéket, amelynek viszont ugyanolyan elvárásrendszernek kell megfelelnie, mint az egyetem többi tanszékének.

Vagyis el kell számolnia azzal, évente hány hallgató iratkozik be, vizsgázik és végez, hányan doktorálnak és habilitálnak, hány diák és tanár ment külföldi ösztöndíjra, illetve kapott vendégoktatói megbízást és hány ilyen fogadott az intézet. Ezen felül a hallgatók minden második évben evaluálják a tanárok oktatómunkáját és az egyetem minden második évben evaluálja az intézeti kutatómunkát. Amennyiben itt hibát találnak, a következő évi költségvetésben az intézet kevesebb pénzt kap, amiből nyilván még kevésbé tud működni, és megindul egy lefelé tartó spirális, amelynek a végén az intézet megszüntetése vagy lektorátussá történő visszafejlesztése áll.

1) Ebből következően itt és most, az adott körülmények között hibás koncepciónak tartom a hungarológiai jelenlét megteremtésére irányuló szándékot olyan EU országokban, vagy azokban a városokban, ahol jelenleg nincs. Különösen annak a fényében, hogy az uniós csatlakozási folyamatban és a csatlakozás után az egyetemek (karok) már nem megsegítésre szoruló szerencsétlennek tekintik a hungarológia gazdáját, Magyarországot, hanem olyan partnernek, akinek anyagiakkal is hozzá kell járulnia az EU egyetemlein a magyar (finnugor) szakok működtetési költségeihez. Így történt ez Finnországgal és a fennisztikával (finnugrisztikával) is. Mindez véleményem szerint olyan jelentős terhet fog róni az illetékes tárcára, ami a távoli jövőbe utalja az új alapítások gondolatát. Ehelyett arra kellene törekednünk, hogy a már működő intézmények közül egyik olyanak se kelljen bezárnia a kapuit, amelyik az elmúlt években sikeres volt. Életfontosságúnak tartom mindenekelőtt azt, hogy felszereljünk minden megtartandó intézetet olyan személyzeti állománnyal és technikai eszközökkel, amely lehetővé teszi hálózattá kapcsolásukat. Nem maradnak életképesek (vagy csupán vegetálni fognak) azok a teljesen egymagukban álló uniós hungarológiai intézmények, amelyek nem kapcsolódnak a többi uniós hungarológiai létesítmény hálózatához. Az „x plusz egyes” szemlélet helyett – hozzunk létre minél több új hungarológiai intézményt (lektorátust), mert ezzel növeljük hírnevünket a világban – sokkal inkább arra kellene törekedni, hogy a jelenleg fennálló hatékonyságát növeljük. A megfelelő személyi állomány mellett mi kell ehhez az uniós országok egyetemlein létező hungarológiai tanszékeken? Minden ott dolgozó számára internetes íróasztal, könyvek, folyóiratok és tanítási segédeszközök szükség szerinti rendelése, fénymásolás szükség szerinti mennyiségben, audiovizuális és elektronikus segédeszközök (PC-képernyő kivetítő a tanteremben), nyelvi labor és egyebek – például a beérkező könyvek és folyóiratok elektronikus katalogizálása, ami, minthogy inter-

netről lehívható, egyben választ adna arra a tanácskozáson felvetett kérdésre is, hogy milyen az intézetek könyv- és folyóiratállománya, illetve mi történik az ajándékkönyvekkel. A sikeres működés feltételeit biztosító személyi állomány és a fent vázolt anyagi feltételrendszer jelenleg a legtöbb helyen ilyen formában nem áll az uniós hungarológiai tanszékek rendelkezésére. Elsősorban ezen kell segíteni, mert számunkra egyre inkább az a képlet látszik kirajzolódni, hogy vagy igen jól, látványos sikereket felmutatva működünk, vagy sehogyan sem, mert az anyaegyetem megszünteti a kevésbé frekventált, kevésbé hatékony hungarológiai intézményt.

2) A széles kínálatot nyújtó, versenyképes tanszék gondolata ugyanakkor nem zárja ki az intézetek egymás közötti együttműködését és a magyarországi egyetemek ajánlatának bevonását a képzés folyamatába: lehetőség szerint törekedni kell arra, hogy a hungarológiai tantárgyak kínálatát is hálózatszerűen szervezzük meg. Az elmúlt öt év gyakorlata azt bizonyította, hogy a nyelvi probléma nem jelent komoly akadályt. *Ki kell tehát alakítani a hungarológiai kínálat hálózatát, a hallgatók mozgatásának hálózatát és az oktatók/kutatók intézményes kapcsolattartásának hálózatát.* Ez utóbbi is nagyon nehezen fejlődik, üteme és volumene messze elmarad a lehetségestől. Kis túlzással azt mondhatnám, hogy nem sokat fejlődött a humanizmus óta. Belső, uniós belüli kiépítése éppen hogy csak elkezdődött, mégpedig a hamburgi, jyvaskylái és bécsi tanszékek kezdeményezésére. Fontos lépés a hamburgiak kérdőíves felmérése, amelynek során felkérték az egyes tanszékeket, hogy küldjék szét alapos, hosszú kérdőívüket a tanszéken végzett hallgatóknak. Az eredmény, a beérkezett válaszok összesítése érdekes publikációnak ígérkezik. Tervbe vették egy olyan elektronikus könyvtár felállítását is, amelyben a tanszékeken készült szakdolgozatok és disszertációk kapnának helyet. Az intézetek tantervei és aktuális tanrendje már most is lehívható internetről (esetünkben www.univie.ac.at/Finno-Ugristik), valamint lehívható a könyvállomány elektronikusan katalogizált része is (www.univie.ac.at, majd az egyetem honlapján az *Online-Kataloge* címszóra kattintva feltűnik a *Suche* opció: ide A137-et beleírva kijön vegyesen, rendezetlenül az 1998 óta katalogizált könyveink listája – persze könyvcímre vagy szerzőre rákérdezve részletes adatokkal is szolgál a rendszer. A folyóiratok a folyóirat-katalógusban címük alapján hívhatók le). Véleményem szerint megoldható lenne – mondjuk egy év rátartással – az is, hogy a vizsgák száma rákerüljön a honlapokra. A honlapok egyéb adatokkal való kiegészítésén is el kellene gondolkozni, természetesen csak olyan adatokról lehet szó,

amelyeket nem tilt az adatvédelem. A kapcsolattartás másik része személyes. Nem dolgozunk túl sokan az uniós hungarológia területén, lényegében mindenki ismer mindenkit, s így – ha akar – kapcsolatba is kerülhet vele. A hungarológiai összejövetelek bizonyára nem válnának feleslegessé, hanem inkább intenzívebbé válnának azzal, ha rendszeres tájékoztató/érdeklődő elektronikus postai kapcsolat alakulna ki az NHK és a külföldön dolgozó hungarológusok között (címem: pal.dereky@univie.ac.at). Azt hiszem, hogy az NHK (és társintézményei) egyes döntéseinek az előkészítésében sem ártana kikérni a véleményünket. A gyors, mindenoldalú információáramlást nem helyettesítik a ritkán megjelenő hungarológiai periodikumok és a ritkán megrendezett tanácskozások. A mindenoldalú transzparencia megteremtése az állandó, a folyamatos kapcsolattartás révén nem valami különleges dolog, hanem életszükséglet, legalábbis a sikeres munkálkodás alapfeltétele.

„Dum Roma deliberat Saguntum perit”

AMEDEO DI FRANCESCO

Tisztelt Konferencia! Egy *captatio benevolentiae*-re van szükségem, azért, mert nem tudtam elkészíteni felszólalásom írott szövegét. S főleg azért is, mert egy hungarológus barátomnak adtam a Hungarológia c. folyóiratot tegnap, mert írta az előadását, úgyhogy legalább ebből a szempontból már eredményes az én hozzászólásom. Mégis és annak ellenére, hogy nem tudok rendszerbe foglaltan hozzászólni, mindenesetre remélem, hogy nem lesznek teljesen haszontalanok a szavaim.

Egy szétválasztással szeretném kezdeni. Megkülönböztetném a módszert a tartalomtól. Mit akarok mondani? Azt akarom mondani, hogy pl. nem több mint három-négy éve ez a típusú konferencia nagyon fontossá vált, de miért? Éppen mert akkor már lehetett komolyan dolgozni és tényleg véleményt cserélni a hungarológiáról és a hungarológiai problémákról. Mégis, az ilyen típusú konferenciáknak is vannak határai, mert ez szerintem csak az első lépés a problémák megoldása felé. Így felmerül a kérdés, itt tudunk-e valamit dönteni? Vagy máshol lehet dönteni? És mi történik a konferenciánk után? Marad ez a helyzet? Persze mindnyájan folytatjuk a munkánkat és tudjuk, hogy a hungarológia, hála istennek, létezik a mi munkánk alapján és miatt. De a következő konferenciánk alkalmából mire készülünk és közben mi történik? Most Szörényi László